میشێل ئۆنفرێ: کەرەنتینی فەیلەسوفەکی چێژخواز(هەدۆنیست)… ئازاد حەمە .. بەشی چواردەهەم

“”بەردەوام وتومە کە بەدبەختی مرۆڤەکان لەوەوە دەستپێدەکات کە نازانن چۆن لە ژوورێکدا بمێننەوە””
(پاسکال)

ئاماژە: لێرەوە پەیتا پەیتا گفتوگۆیەك سەبارەت بە زاری فەلسەفی بیرمەندێکی فرە وروژێنەر ،کە پێیوایە پەتاکە تەنیا پزیشکی نییە بەڵکو مێتا فۆریشە، وەگەڕدەخەین و بەهۆشیەوە کۆششدەکەین لەوە حاڵیبین چۆن دیدی فەلسەفی لە ساتەوەختی تەنگژەکانا ڕەوتی خۆی دەدۆزێتەوە یان ڕەوت وەردەگرێت. ئەو ڕەوتانە بە گفتوگۆی فەلسەفی فەیلەسوفەکەوە گرێدراوە، لەسەر ئەوەش وەستاوە چی لە هزری فەیلەسوفدا سەبارەت بە تەنگژەکان دەسکەت. بەم چەشنە لەم بەشە لە فەیلەسوفەکەوە دەستپێدەکەین لە شرۆڤەکارییە فەلسەفییەکانیدا تەقەلایەك بۆ نووسینەوەی”مێژووی بەختەوەری” و هەوەسویستی بەدیدەکرێت. نووسینەوەی ئەم جۆرە مێژووە داوامانلێدەکات بەو بیریارانە ئاشنابین بەشداریان لە بنیادنانی کۆماری بەختەوەری و شادیویستی لە فەلسەفەدا کردوە، کە ئەوەش لە سەرێکی دییەوە بۆ دروستکردنی بەختەوەری و شادی بووە لای مرۆڤەکان.
مەنزڵگای شرۆڤەکردنی ئەم جارەمان وەستانە بە دیار خەزێنەی هزری میشێل ئۆنفرێ (Michel Onfray) وە، کە دەخوازێت مێژوویەکی فەلسەفییانەی دژەئامەز بنووسێتەوە، کە ئامادەبوونێکی زۆری لە سۆسیال میدیای فەڕەنسی هەیە و بایەخیش بە فەیلەسوفە لەبیرکراوەکانی ئەوروپا دەدات (بیرمەندە ستۆیست و ئەپیکۆرییەکانی شارستانی ڕۆمانی). بەدڵنیایشەوە لە میانەی تێکست و دەمەتەقە هزرییەکانییەوە بەوە دەگەین کە ئەم فەیلەسوفە ناپاریسییە، کە لە باکوری فەڕەنسا لە هەرێمی نۆرماندی هاتۆتەدونیاوە ئەنتی نیولیبرال و سۆسیالیستێکی پرۆدۆن (Proudhon) ی سەرچۆئامەزی ئەپیکۆرییە (تاموەرگر لە ژیان). ناوبراو یەکێکیشە لە فەیلەسوفەکانی قۆناغی پاش پاش تازەگەری. بەو واتایەی لە تەك زۆرێك لە تێزەکانی بیرمەندە پاش تازەگەرەکان یەکناگرێتەوە و لە زۆر

لاشەوە فەلسەفەکەی یەخسیری دەستی هێدۆنیزمە (چێژخوازی) و پتر لەسەر میراتی فەلسەفیی ڕۆمانی ، بابڵەین ئەپیکۆری و ڕەواقییەکان- ستۆیستەکان- ، کاردەکات .
لەڕێگای تێخوێندنەوەکانی ئۆنفرێوە بۆ تێڕامانە دەگەین لە هەنووکەدا شارستانی ئەورووپای زۆمەك لە فەلسەفەی هەوەسباسی و شادویستی ئەپیکۆر و ڕۆمانی دەکات، ئەمەش زیانەکی زۆر نەك هەر لە میراتی فەلسەفی ئەپیکۆر یان ڕۆمانی دەدات، بەڵکو پێش هەمووشتێك زیان لەو میراتە فەلسەفییەش دەدات لە ئایندەدا چرەدەکات و لە ساتەوەختەکی وەك هەنووکەدا، کە گشت مرۆڤایەتی بە پەتایەکی سامناکی نادیارەوە گلاوە، مرۆڤەکان ناکارن بە پێی پێویست بە گەوهەری ئەو جۆرە فەلسەفانە ئاشنابن. تەنانەت ئۆنفرێ لە هەندێك شوێن لە قسە و نووسینەکانی ڕووبەڕووی فەلسەفەی فەرەنسیش دەبێتەوە. ڕاستە کەششی ئەوە دەکات فەلسەفەی فەرەنسی لەناو قەفەسی فەلسەفەی یۆنانی بهەڵێتە دەرە(ئەمە زۆرجار سپەنقیل و لوک فەریش دەیکەن) ،وەلە دواتر دەیخاتەوە ناو قەفەسەکی تری فەلسەفییەوە کە قەفەسی فەلسەفەی ڕۆمانییە. ئۆنفرێ دژایەتی ئەو نەریتە فەلسەفییە ئیدیالیستیە دەکات (بۆنموونە ئەفلاتون) بەردەوامی خەی لە بیری فەلسەفی ڕۆژئاوا دا هەیە. بەچوونەکانیشی لە ئەستایا تایبەت بە پەتاکە لەتەك بەچوونە فەلسەفییە هێدۆنیستیەکانی یەکانگیر دەکات.
نووسینەکانی دەمی کۆرەنای ئەم بیرمەندە نەرماندییە پووختەی زاری دەی خەیین. لەسەر ئەو ڕاستییانە بۆئاگاماندەهەنن ئاماژەن لەسەر ئەوەی شارستانی ئەورووپا کەوتەتە دەزەکەوە مردو دەژمەرەت. هەر لەبەر ئەوە گاتە بەو ئەورووپا زەبەلاحە دەکات توانای دروستکردنی ژمارەیەکی پێویست لە دەمامکی نییە تا هاوڵاتیان لە ڤایرۆس بپارێزێت. بەسەرسامییەوە دەبێت ئەمە چ ئەورووپایەکە پێویستییە تەندروستییەکانی پێدابینەکرێت!
سەرەنجام، ئەم بەشە نووسینە و بەشی دواتریش (بەشی پانزەهەم) بە گفتوگەی ڕوانگەی فەلسەفیی ئۆنفرێ نییە لەناو فەلسەفەی هاوچەرخی فەرەنسی یان ئەورووپای، بەڵکو بە تێگەیشتنە لە چۆنیەتی وەنابوونی ئەم پەتایە لە هزری فەلسەفی و سیاسی ئەم فەیلەسوفە فەرەنسییە. سەرەتا زۆر بە پووختی تەقلادەکەین بەڵك ئاوە لە بنەما فەلسەفییەکانی بیرکردنەوەی ئۆنفرێ بدەینەوە، لەوەندەرە تاوەك لەسەر ئەو شێ پەلە فەلسەفیانەش دەوەستین کاریگەری فرەیان بەسەر ئەم بیرکردنەوەیەوە داناوە و لەڕێگاشیانەوە ئەو هیوا فەلسەفیانە دەهێنینەگە خەیان لەسەر بیرکردنەوەکان هەڵچنیوە. هاوتەریب لەتەك ئەوە هەدی هەدی لەلایەك دەینەسەر تەماشاکردنی ئۆنفرێ بە پەتای کۆرەنا ،کە زەمینەی بە تەنگژەیەکی بەزارکەری جیهانی ڕەخساندووە،

لەلایەکی دی چەنیەتی خۆ کەرەنتینکردنی فەیلەسوفێک دەکەینە خواستی بنەڕەتی وتنەکانمان.

فەلسەفە بۆ هەمووان، دروشمی میشێل ئۆنفرێ

فەلسەفە هونەری بوونە گوزارەی ئۆنفرێیە، لە ئەمە واشناکات ناوبراو فەلسەفە دژوار و ئەستەمئامێز نیشاندات. گەلێک جار بە چێشنێک دەتەگە کە فەلسەفە بۆ هەموانە و بۆ تاقمێکەوە تایبەت نییە. فەلسەفە بۆ هەموانە دروشمە فەلسەفییە ناسراوەکەی ئۆنفرێیە کە لە زۆر بۆنە و وانە فەلسەفییەکانیدا بە گوێی گوێگرانیدا دەیچرپێنێت. بە پێی ئەم بیریارە خواستخوازە مەرجە فەلسەفە ساناکرێت تا هەموو لێیحاڵیبن و نەشکرێت بە ئامرازێك بە دەست دەستەبژێرەکەوە. بۆ ئەو مەبەستە “زانکۆیەکی گشتی Université Populaire” ، لەگەڵ چەند هاوکارێکی ڕوناکبیری خۆی دامەزراندووە کە وانەی بە بەرامبەری تیادەڵێنەوە لە بواری : فێمینیزم، بیرکاری، فیلم، سیاسەت، دەروونناسی، جوانناسی، هونەر، ڕەوشت و..هتد. ئەم زانکۆیە بۆ هەموو تەمەنەکان و ئەوانە دامەزراوە لە زانکۆکانی دەوڵەت وەرناگیرێن. واشیبەدەچین ئەم بیرمەندە ئێستا لە میدیای فەرەنسی بە کەسێکی فرەگفتوگۆکەر هەژماردەکرێت و شێوازی نووسینی فەلسەفیشی شێوازێکی شاعیرانەیە و کەمتر بەڵگە بە وتنەکانی دەهێنێتەوە و بۆچوونەکانی زۆرتر لە فۆڕمێکی ناشیکاریدا جێدەکاتەوە. ئۆنفرێ هەر لە سەرەتای نووسینیەوە کۆششی ئەوەی کردووە تۆوی فەلسەفەی ڕۆمانی کۆن، نەک فەلسەفەی یۆنانی کۆن، لە وتاری فەلسەفیی خۆی و هاوچەرخی فەرەنسی بچێنێت. شان و شەوکەتی نووسینەکانی خۆریکن لەناو وتاری فەلسەفی و سیاسی تازەی فەرەنسی دەردەکەون و بناغە بۆ گفتوگۆی رادیکال و ڕووقایم دادەنێن.

هەنگاوە هزرییەکانیشی لەم ساڵانەی دواییدا گفتوگۆی زۆری بەدوای خۆی ڕاکێشا و کاریگەری سێ بیرمەندی ئەڵمانیە دیارەکەشی (مارکس، نیچە و فرۆید – ئەگەرچی ڕەخنەی توندی فرۆید دەکات) پێوەدیارە.

لە تەکستە فەلسەفییەکانیدا گوشارێکی هزری زۆر لەسەر خوێنەرانی خۆی دادەنێت تا هەڵگری بیرۆکەکانی بن و گەلێک گومان و داناییش بەگوێیانا دەچرپێنێت.

لە شەڕی فەلسەفەش لەتەك شیکاریدەروونی دا، ساڵانێك پێش ئێستا، ئەو تێگەیشتنەی لەسەر شیکاریدەروونی فەرەنسی درکاند کە فەرەنسییەکان (یان ڕۆژئاواییەکان) پێویستیان بە دامەزراندنی شیکارییەکی دەروونییە بەبێ فرۆید، کە ئەوە دەکارێت خزمەتێکی زۆرتر بە شیکاریدەروونی ڕۆژئاوایی بکات. بێگومان دورخستنەوەی

شیکاریدەروونی لە فرۆید، ئەمە گفتوگۆی زۆری لەناو پاریسیە فرۆیدخوازەکان دروستکرد و ئەنفرە لە پەرتووکی""ئاوابوونی بتێك""یش فرۆیدیزم و شیکاریدەروونی دەکاتە وێنەیێك کە بەرەکی شارستانی ڕۆژئاوایان گرتووە. شیکاریدەروونی فرۆید بە شتێکی ناچیزە و بێ فەڕە دەناسێنێت و پەشیوایە چارەسەری تاکە نەخۆشێکیشی نەکردووە. بە ئەم بیریارە فەڕەنسیە داماڵینی شیکاریدەروونی لە فرۆید کاتی هاتووە و ڕۆژئاواش پێویستی بە جۆرێکی تر لە شیکاریدەروونییە.

بۆ ئەپیکۆریبوون لە دەمی کۆرۆنادا چاترین دەرمانە

□- ئەپیکۆرخوازی میشێل ئۆنفرە

لەگەڵ بڵاوبوونەوەی پەتای کۆرۆنا قسەکردن لە مەرگ، ئازار و جەستە بوونە بابەتی فەلسەفە بەگشتی و فەلسەفەی پزیشکی بەتایبەت. فەیلەسوفەکان کەم تا زۆر بەرگری لەش و ڕووبەڕووبوونەوەی مەرگیان خستە ناو داڕشتنی زمانەوانی جیاجیاوە. بەشێك لەو فەیلەسوفانە لە پێش هەموویانەوە میشێل ئۆنفرە ،هەروەك پیشەی پێشووی، لە لەدوانە تەلەفزیۆنیەکانیدا بۆچوونەکانی تایبەت بە پەتاکە لە تەك بۆچوونە فەلسەفییە ئەپیکۆرییەکانیا یەکانگیرکرد.
بزووتنەوەی فەلسەفی ئەپیکۆریزم (Epicureanism)، کە لە ئێستای فەلسەفەی فەڕەنسی بەتایبەت و ڕۆژئاوا بەگشتی کەوتەوە بەر مشتومڕ، بۆ ئەپیکۆر (Epicurus) ،ئەم بیرمەندە یۆنانییە گەورەیە، دەگەڕێتەوە کە ئەفسوس لە بەر فەوتانی زۆرترین شاکارە ناوازەکانی مرۆڤایەتی بە تەواوی نەیتوانیوە بە فەلسەفەکەی ئاشنا بێت. ئۆنفرە کە بۆچوونە فەلسەفییەکانی لە گەوهەری ئەم بزووتنەوەیە هەڵدەکێشێت لێرە و لە سنوری ئەم بابەتە، دەشێت والە خوێنەر بکەین پێی بەو هاوتاییە بەرێت لە هەناوی ئەم بزووتنەوەیەدا ڕاپەنهانە: دڵنیایی و نەبوونی ئازار. دڵنیایی لە خودی خۆیدا ئازادی و ئاشتیش لە خۆ دەگرێت. هەرچی نەبوونی ئازاریشە بەدووربوون لە ترس، ترس لە مەرگ، دێتەدی. چۆن دڵنیایی بەدەستبهێنین؟ گومانیناوێت کە بە دەستبەرداربوون لە ترس و لە ئازار بە دڵنیایی دەگەین. بەپێی ئەم فەلسەفەیە بەدی ئازارە و باشەش بەختەوەرییە. چێژ دەچێتە خانەی باشەوە. چێژ ئامانجی ژیانێکی بەختەوەرانە و خۆشیهێنەرە. هەرکە چێژ بەدەستهات ئازار وندەبێت. جەستە هەست بە ئامادەبوونی چێژ دەکات، بە بوونی چێژ جەستە لە ئازار دووردەکەوێتەوە. هەر چێژیشە ڕێگاخۆشکەری دانایییە. ئەوی وترا پێماندەڵێت گەوهەری فەلسەفەی ڕەوشتی ئەپیکۆرانە لە چێژ و دڵنیایی پێکدێت. چێژ دروستکەری

دڵنیاییە. بەئەوەی ئەم گەوهەرە، کە چێژ بناغەدانەریەتی، بەتەسازان پێویستی بە چوار لایەنە: نەترسان لە مەرگ، نەترسان لە خواوەند، بەدەستهێنانی بەختەوەری، خۆدەربازکردن لە ئازار. ئەڵبەتە هەڵپەنەکردن بە پارە و پلەوپایە، بایەخدان بە هاوڕێیەتی و چێژوەرگرتن لە ژیان بەشێکیتری"فەلسەفەی ڕەوشتیی چێژ"ی ناوبراو پێکدێنن. هەرچی مەرگە نەمانی جەستە و ڕۆح دەگەیەنێت. وەرای ئەوە، گۆشەگیری، تەنیایی، بێدەنگی و ئارامی لەو تایبەتمەندییانەن ئۆنفرێ خواستیاندەکات و بەشێکیش لە کولتووری (ئەپیکۆر) ی و (ستۆیست)ی لەخۆ دەگرن.

لێرەوە ئەوە دووپاتدەکەینەوە کە دیدە فەلسەفییە ئەپیکۆرییەکان لە هزری ئۆنفرێ دا لەگەڵ کاتا شکڵی گەورە دەگرن و تەنگژە دەروونی و تەندروستییەکانی ڕۆژئاواش وادەکەن بۆچونەکانی ئەپیکۆر بە چێژ، مەرگ، شادی و ئازار لە زاری ئۆنفرێ (و ئەپیکۆرخوازەکانی دی) باڵاکەن، بەڵام ئۆنفرێ هەر لەسەر فەلسەفەی ئەپیکۆر کارناکات، بایەخێکی زۆر بە فەیلەسوفە ستۆیستەکانیش (فەلسەفەی ڕواقییەکان Stoicism) دەدات. ئەمەش لەبەرئەوەی ئەو فەیلەسوفانە لە کارەکانیانا لێهاتوو بوونە لە بە بایەخکردنی سێ شت: مەرگ، پیریی و تەنیایی. هاوکات داناشبوونە لە ڕووبەڕووبوونەوەی نەخۆشی، ڕاڕایی و ترس، هەوڵە بە بێماناکردنی پارە و دەسەڵات، لەبری ئەوانە گرنگیانداوە بە: خۆشی، شادی، چێژوەرگرتن لە ژیان و..هتد.

٤- هێدۆنیستی (چێژخوازی یان شادیویستی) میشێل ئۆنفرێ

لێرە وا باشترە تیشك بخەینەسەر ئەوەی ئۆنفرێ لەناو فەلسەفەی هاوچەرخی فەرەنسی وەك لێکۆڵەرێك لە بواری فەلسەفەی هێدۆنیزم (Hedonism)، کە ڕێبازێکی چێژخوازی یان شادیویستییە، ناوێکی دیارە. ئەم فەلسەفەیە کە بە خۆشادکردن و ئەویتر شادکردن، خۆئازارنەدان و ئەویتر ئازارنەدانەوە سەرگەرمە پێویستییەکی هزری و ڕۆحی مرۆڤی سەردەمە. لەم دیدەوە ڕێبازی چێژگەرای و شادیخوازی لە زۆر شتی ڕۆژانە خۆی بەرجەستە دەکات تا دەروونئارامی و ناخشادی بە کەساکان دەنێت: سەما، چێشتلێنان، شەرابخواردنەوە، خوێندنەوە، گوێگرتن لە موزیك، بینینی فیلم یان کارکردن لەسەر هونەری وێنەکێشان و زۆرشتی تر. ئامانجی سەرەکی ئەم ڕێبازە فەلسەفییە خۆشژیانە کە ئەوەش بوونباشی دەگەیەنێت و لەو سەریشەوە تەندروستی دەبەخشێت. ئەمەش بە ئەم چرکەساتە پڕتایاویە زێدە مانادارە.

ڕیشەی فەلسەفەی هێدۆنیزم ئەوەیە کە خۆشی (یان بەختەوەری) دەتوانێت مانایەکی زۆر بە ژیانی مرۆڤ بدات. بۆیە فەلسەفەی

هەدۆنیستی لە دیدی ئەنفەرە بە خۆشیدانە بە خودی خۆ و بە ئەویتریش، ئەمەش بەبێ ئازاردانی خودی خۆ و ئەویتر دێتەدی. ئەو چێژەی یان خۆشییەی ئەنفەرە باسیدەکات چێژێکی ماتریالیستییە و لە کۆمەڵگەیەك دەکرێت ئیشی خۆی بکات دادپەروەری تیایدا زاڵە. لێرە قسە لە هەدۆنیزم (چێژگەرای) ێکی بەرپرسیارئامێزانە دەکرێت کە لە تەك ڕەوشت یەکدەگرێتەوە. ئەمە بەو مانایەش دێت، ئەو هیچگەراییە (نیهلیزم) ڕەوشتییە ڕەتکرێتەوە دەرێتەپاڵ هەدۆنیزم. بیریشماننەچێت، ئەنفەرە لەڕێگای ئەپیکۆر و لۆکرێتەس (Leucrece) ەوە خەیاڵمان بەریندەکات و کەی پرسیارە ڕەوشتییەکان تایبەت بە باشە و خراپە لەوەدا پووختدەکاتەوە کە: دەشێت کەسی ئەتەیست (مولحید، بێئیمان) ڕەوشتی بێت؟ ئەدی دەکرێت باوەڕت بە یەزدان نەبێت و باشەش بکەیت؟ بەواتایەکی تر، بێئیمانەکان ڕەوشتیان هەیە؟

لای ئەنفەرە “باخچەی ئەپیکۆر” ڕووبەڕووی “کۆماری ئەفلاتوون” دەبێتەوە. باخچەیەك کە هەموو کەس لە خۆدەگرێت (کۆیلە، بێگانە، خاوەنپێداویستی تایبەت، ژن، مناڵ، غەریب). زۆرجاریش زوڵمێك لە واتای باخچەی ئەپیکۆر دەکرێت کە گوایە شوێنی بەڕەڵایی و ڕابواردن بووە. باخچەیەکی لەم جۆرە لە دەمی خۆیدا شوێنی گفتوگۆی هزری بووە، کاتەکان لەوێدا بە جۆرێکی فەلسەفی و نەشئەبازانە بەسەربراون و خودی باخچەکەش بەشێکبووە لە بزووتنەوەیەکی فەلسەفی ئەو دەمە. بەپێی ئەم بزووتنەوەیە بە خۆشی و بەختەوەری گەیشتن جۆرێکە لە دانای و هاندەری بیرکردنەوەشە.

لێرە وا چاترە سەرنج بخەینەسەر ئەوەی، لەپاش دەرکەوتنی مەسیحیەت و سەرهەڵدانی شەڕەی نێوان ئاین و سیاسەت، فەلسەفەی ئەپیکۆریزم شێوێنرا و لەو بەینەشا زیانێکی فەلسەفیی زۆر بەر بیرەکەکانی کەوت. بۆیە ئەنفەرە نیازی سەرلەنوێ گوێبژێرکردن و سازدانی پاکسازیە لەناو مێژووی فەلسەفەی ڕۆژئاوا و “زۆرتریش کار بە وەلاوەنانی ئەو نەریتە فەلسەفیە ئاینی و ئیدیالیستییە دەکات لە (ئەفلاتون و ئاگوستینۆس و کانت) ەوە هاتووە. ئەمەش دەزێکی هزری ئەوتۆ بە ئەنفەرە دروستدەکات کە هیواخوازبێت فەلسەفەی ڕۆژئاوا بەرەو ئەو نەریتە ماتریالیستییە یۆنانییە بەرێت کە لە چەند هزرەکەوە (دیمۆکرێتس، ئەپیکۆر، فەلسەفەی ڕۆشنگەری، بەتایبەت ئەنسکلۆپیدیە فەڕەنسییەکان و ئوتیلیتاریستە-سوودگەرا-ئینگلیزەکان) سەرچاوە بگرێت”. هەموو ئەم لایەنانەش لە لایەن ئەنفەرەوە لەم ساتەوەختی پەتای کۆرۆنایەدا بە زۆر شێوازی جیا بەرباسدەخرێت و نەخۆشی و پەتا و مردن تێکەڵ بە گفتوگۆ هەدۆنیستیەکان دەکات. مەبەستی ئەمە ئەوەیە، بەکاربردنی خۆشی و چێژ دژ بە ئازار و ڕاڕایی، دژ بە ترس لە مەرگ لە ساتەوەختی پەتای

کۆرۆنادا گرنگی خۆی هەیە. پێتاکە دژی چێژ و شادییە، ئاماژەشە لەسەر ئازارچێشتن و مەرگ. بەپێی ئەمەی مرۆڤی سەردەم پێویستمان بە گەڕینی تێگەیشتنە بە ئازار و مەرگ ئەمەش لەڕێگای بایەخدان بە خۆشەویستی و هاوڕێیەتییەوە.

کەرەنتینی فەیلەسوفێك

فەرەنسا لە 11 /03 /2020 چووە ناو خۆ کەرەنتینکردن. ئۆنفرێ ڕۆژێك پێش ئەو بڕیارە لە هەرێمی مارتینیك (Martinique) کاتێ بەهارییەکانی بەسەردەبرد. ئێوارەی پێش بڕیاری ناوبراو گورج بە شوێنی ژیانی لە ناوچەی نۆرماندی لە باکووری فەرەنسا گەڕایەوە. ئیدی لەو کاتەوە چرکەساتەکانی کەرەنتینی ئەم فەیلەسوفە دەستپێدەکات: لە کاتی کەرەنتینەکە چی بکەین؟ چۆن کاتەکان بەسەربەرین؟ چی بخوێنینەوە؟ چ جۆرە فەلسەفە و کاری چ فەیلەسوفێك بە هەندوەربگرین؟ لەگەڵ کێ بین، خۆمان یان ئەویتریشمان لەگەڵدا بێت،؟

لەگەڵ دەستپێکی کەرەنتین ئۆنفرێ هەر زوو لەوە حاڵیدەبێت کەرەنتین و ژیانی ئاسایی ڕۆژانە لێکدیجیاوازن. واتا و مانای ئازادی ژیانی کاتی کەرەنتین و ژیانی ڕۆژانی ئاسایی لەیەکتر جیادەکاتەوە. کەرەنتین لە ئەوانیتر داتدەبڕێت و دەتکاتە هاودەمی خۆت. هاوڕێیەتی، میوانی، پیاسە، تەوقە، سەردانی شوێنی کولتووری و زۆر چالاکیتر دەوەستێت. هەموو ئەمانە لەلایەك ئەوەش لەلایەك کە کەرەنتین فەیلەسوف تەقەنەر نییە و هەڵیشدەڕەخسێنێت بە لەتەک خودی خۆبوون دا.

هاوتەریب لەگەڵ ئەوانەی لای سەرەوە باسکرا لە لەدوانەك ئۆنفرێ بەم جۆرە گوزارە لە کەرەنتین دەکات: گەر پرسیارەکە بە ئەستاوە تایبەت بێت و بە بیرکردنەوەش بێت لە کۆرۆناڤایرۆس باشترە بە خوێندنەوەی نیچە بگەڕێینەوە، بە تایبەت شێوازی نیچە لە جەنالۆجی (بنەچەناسی). وەکیتریش فەلسەفە چالاککەرەوەی بنەماکانی ئاوەزگەراییە کە فەیلەسوفە ئەتۆمی، ماتریالیستی و ئەپیکۆریەکان لە سەردەمە کۆنەکانا بونیادیاناوە. ئۆنفرێ پێی باشە خوێنەر لە ساتەوەختی پەتای کۆرۆنا و ئەو کەرەنتینەی هاتەسازان بە فەلسەفەی ڕۆمانی کۆن بگەڕێتەوە، کە بناغەی بە دانایەکی پراکتیکی بوونائویئاسا سازاندووە. لە ئەم ئەستادا فەیلەسوفە ئەپیکۆری و ستۆیستیەکان (پلیتارك، سیسرۆن، سەنیکا Seneca the Younger، ئەپیکتێت، مارکۆس ئۆرێلیۆس Marcus Aurelius، لۆکرێس) شایانی خوێندنەوەن و بەزیادیشەوە مانا بە دەمی هەنووکەمان دەبەخشن. بەواتایەکیتر، ئەو

تێکستە فەلسەفیانەی ئۆنفرێ بەلایەوە گرنگە مر□ق ل□کاتی کەرەنتین بیخوێنێتەوە تێکستە فەلسەفییە رۆمانیەکانە. باشە بۆ نووسینی فەیلەسوفە رۆمانیەکان نەك یۆنانیەکان؟ پێیوایە یۆنانیەکان ئەڤینداری واتا و ئایدیا، خاوێنی ئایدیالیستی و گەشتی مێتافیزیکی بوونە. بەم چەشنە یۆنانیەکان فەلسەفە بۆ فەیلەسوفەکان دروستدەکەن، هەرچی فەیلەسوفە رۆمانەکانە بە مێتافیزیك و بوونناسی (ئۆنتۆلۆژی) پێدەک□ن و ڕقیشیان لە سەفسەتە و ڕەوانبێژییە کە هەموو ئەمانە یاریکردنن بە وشە. هاوکات لە تێزەکانیشیانا بایەخیان بە هاوڕێیەتی، ئەڤینداری، ڕووبەڕووبونەوەی ئازار، پیری و مەرگ داوە. فەیلەسوفە رۆمانەکان ب□ بۆچوونی ئۆنفرێ نەك تەنیا لە کاتی کۆرۆناڤایرۆس بگرە لە گشت کاتەکانا شایانی خوێندنەوەن.
ئۆنفرێ ئامۆژگاری ئەوەشمان دەکات کە لە کاتی کەرەنتین فیلمەکانی جاك تاتی (Jacques Tati) ببینین و کارە فەلسەفییەکانی میشێل دێ مۆنتاین (Michel de Montaigne) یش بخوێنینەوە، بۆ هاوڵاتیانی ڕۆژهەڵاتیش خوێندنەوەی “”هەقایەتەکانی لافۆنتێن Les Fables de La Fontaine “” ب□ پێویست دەزانێت.
لە ساتەوەختی کەرەنتین زۆرێك دووچاری بێزاری بوون. بەپێی ئۆنفرێ لەبەرئەوەی کە پەرتووك هەیە بێزاری هەرگیز بوونی نییە. ئەو دەمەی خوێندنەوە دەستپێدەکات غەمباری ونە. هەستی غەمباری لەتەك پەرتووك یەکناگرێتەوە. پەرتووك سەرچاوەی هاتند□رەوەیە لە گشت غەمباری و تەنگەتاوییەک. بێزاری ئەو کاتە دەردەکەوێت کە تەنیا لەتەك خۆتا مامەڵە بکەیت. ئەمەش ناشێت ڕووبدات کاتێک جیهانێکی بەرین لە دەرەوەی خودی خۆتا بوونی هەیە. بەم چەشنە بێت ئەزموونکردنی کەرەنتین بۆ ئەوانەی لە بۆشاییدا دەژین خورپەیەکی ڕاستقینەیە. نەك هەر ئەوە بگرە کەرەنتین مەجبووریشمان دەکات بۆماوەیەك پێکەوەبین یان لەگەڵ کەسانێك لە شوێنێکی بچووك و تەسك دا بژین. ئەمەش بەپێی کەرەنتینی کەسەکان جیاوازە. شوێنی کەرەنتینی دەوڵەمەندەکان لە شوێنی کەرەنتینی هەژارەکان ناچێت. کەواتا ڕووبەر لە کاتی کەرەنتین مانای خۆی هەیە. ڕووبەری شوێنی خۆکەرەنتینکردنەکان کاردانەوەی لەسەر چۆنیەتی بەسەربردنی کاتەکانی دەمی کەرنتین هەیە. بۆیە ئۆنفرێ لە لێدوانێك کەرەنتین بە ئەزموونێکی کەسی ل□ق□□م دەدات. ئەمە وادەکات واحاڵیبین کەرەنتین لەسەر ئەوە دەوەستێت لە کوێ دەژین. شوێنەکە گەورەیە یان بچووك، دەڤەری هەژارانە یان دەوڵەمەندان، مالە یان شوقە. دواتر لەگەڵ کێ دەژین و شوێنەکە چەند شیاوە بۆ فەلسەفەکردن و بیرکردنەوە.
جێی ئاماژەیە، لە لێدوانێك لە ئۆنفرێ دەپرسن لە کۆرۆناڤایرۆس

دەترسن؟ ئەنفرە دەڵێت دوو جاران لە مەرگ نزیکبوومەتەوە. جارێکیان لە 1988 کە دووچاری جەڵتەی دڵ بووم و جاری دووەمیش ساڵانێک لەمەوبەر کە جەڵتەی دەماغ لێیدام. بەڵێ گەر کۆرۆناڤایرۆس بمگرێت کاتەکەم تەواودەبێت. لەبارەی ئەوەش کە کۆرۆناڤایرۆس دەکارێت وابکات مرۆڤەکان ڕۆحی خۆیان دووبارە بدۆزنەوە؟ لەم ڕووەوە ڕاشکاوانە بیرکردنەوەمان بەرەو ئەو سەیرکردنە دەبات کە کۆرۆناڤایرۆس خەونی ئەوروپایەکانی ئاشکراکرد. ئەوەی ئاشکراکرد کە دەسەڵاتەکانی ئەوروپا نەیانتوانی بەپێی پێویست مرۆڤەکان بپارێزن.
خۆویستی پاریسییەکانیش بە دوورکەوتنەوە لە پاریس و چوونیان بۆ ناوچە دوورەکان، تا لە پەتاکە بە دووربن، ئەوەی نیشاندا پاریس خۆی لە شارەکانی تر جیادەکاتەوە و هەبووەکانیش جیاوازتر کاتەکانی ماوەی کۆرەنتین بەسەردەبەن تا ئەوانیتر. هەر ئەم پەتایە شتیتریشی بۆ ئاشکراکردین: ڕێکەوتنی نێوان ژورنالیستەکان و دەسەڵات بۆ پەردەپۆشکردنی پەتاکە، هەوڵی زاناکان بۆ کەمکردنەوەی گەورەیی پەتاکە، ئەمەو دەبەنگی ڕوناکبیرەکان لەوەدا بوو ئەوەندەی بایەخیان بە شەڕەژانی خەڵک دەدا بایەخیان بە خودی پەتاکە نەدەدا. تەنانەت ئەوەش کە هەوڵی بێبەهاکردنی پرۆفیسۆر ڕاوول (Raoult) درا. لەکاتێکا ئەم پیاوە زانایەکی گەورەیە و پێش پەتاکەش خاوەنی پرۆژەی زانستی خۆی بووە، لە لوتبەرزی پاریسییەکان هەوڵەکانی ڕاوولی وەک خۆی نەخستەڕوو. ڕەنگە لەبەر ئەوەش بووبێت کە ناوبراو خەڵکی باشووری فەرەنسایە (مارسەلیا) نەك پاریس.
لێرەوە دەشێت بوترێت کە کۆرەنتین قووتابخانەی ژیانە. ئەڵبەتە کۆرەنتینی فەیلەسوفێک، ئەنفرە وتەنی، پۆزەتیڤە چونکە کاری فەیلەسوف تەنیایی و گۆشەگیرییە نەك هاتووچۆ. گەر کۆرەنتین مانایەکی نوێ بە ژیان بدات و وامانیشلێبکات بیر لە بەدیەکانی خۆمان و لە لەدەستچوو و لە لەبیرچووەکان بکەینەوە ئەوە بە بێ ڕاڕایی دەکارین بڵێین: کۆرەنتین فێربوون و هەڵگرتنەوەی ئەزموون و تەژیانێکی نوێیە.
وەرای ئەوە، بەپێیئەوەی ئەنفرە لە هەرێمی نەرماندی فەرنسی دەژیت و ئەم هەرێمەش ناوچەیەکی باکووری ئاووهەواسازگار، سروشتئامێز و ژینگەتەندروستە کۆرەنتینەکەی وزەبەخش بووە و پێشیوانییە وەک شارییەکان، بەنموونە پاریسییەکان، بەسەریبردبێت، کە زۆربەیان لە شوقە دەژین و ژیانیان لە ژیانی کەروێشکی ناو قەفەس دەچێت. هەر لەبەرئەوە کۆرەنتین بۆ پاریسییەکان بە سەخت دەزانێت.

کۆرەنتینی هەژارەکان و دەوڵەمەندەکان

ئەنفەر لە زەربەی هەقپەیڤینەکانی دا کەرەنتین وەك دیاردەیەکی ململانەی چینایەتی دەبینێت. مەبەستی ئەم فەیلەسوفە لەم جۆرە سەیرکردنە بە کەرەنتین ئەوەیە، کەرەنتینی هەژارەکان لە کەرەنتینی دەوڵەمەندەکان ناچێت. کەرەنتینیش بە هەلێك دەزانێت کە وا لە مرۆڤەکان دەکات بە خودی خۆیان بگەڕێنەوە. کەرەنتین بە بەشێك، بەتایبەت هەژارەکان، ئەوانەی شوێنی شایستەیان نییە، بە قەفەسی ئاژەڵان دەشوبهێنێت. ئەمانە لەبەر بێ جێگای و خراپی ڕووبەری نیشتەجێبوونیان لە بازنەیەکدا بەدەوری خۆیانا دەخولێنەوە. ئەو دۆزەی کەرەنتین دروستیدەکات وا لە مرۆڤ دەکات پێویستی بەوە بێت ڕووبەڕووی خودی خۆی ببێتەوە و ئەم خودەش لەتەک منداڵ و هاوسەر(پارتنەر) ئاوێتەبکات. گازندەی کەرەنتین دەکات کە مرۆڤ کاتی بۆ خودی خۆی زۆر بەدەستەوە نییە، هەمیشە کەسێك یان کەسانێك لەدەوروخولین. واتە کاتی کەرەنتین تەنیا نیت و کەمتریش لەگەڵ خودی خۆتی. دەوڵەمەندەکان تایبەتتر کاتی کەرەنتین بەسەر دەبەن و هەرهەموو لە شوقەیەك زیاتریان هەیە و لە گەڕەکی قەشەنگتریش دەژین و دەشتوانن کاتەکانیان لە خانووە گوندییەکانیان، لە ناوچەی نۆرماندی و هەرێمی باسك و دوورگەکان، بەسەر بەرن. ئەم تێگەیشتنە ئەنفرەییە ئەوەمان پێدەڵێت کەرەنتین دەچێتە ژێر سایەی یاسای ململانەی چینایەتییەوە.

ئەنفرە گوماندەکات هەموو بە هەمان شێوە ڕووبەڕووی تەنگژەکە ببینەوە. خودی کەرەنتینیش بە یەکێك لە ئاماژەکانی ململانەی چینایەتی دەزانێت. دەوڵەمەندەکان شوقەی باشیان لەناو جەرگەی شار هەیە و هاوکاتیش ماڵیان لە خۆشترین گوندەکانی باکووری فەرەنسا هەیە. هەرچی هەژارەکانە لە ناوچە پەراوێزەکان لە شوقەی بەرتەسك دەژین و توانای ئەوەشیان نییە ماڵیان لە گوندەکان هەبێت. هەر ئەوانەی لە شوقەی باشی ناوجەرگەی شار دەژین دەتوانن سێ ژەمە خواردنی فرێش بخۆن و لەو بەقاڵانەش دەیکڕن لەو گەڕەکانە بەردەوام شتی فرێش دەفرۆشن. هەرچی هەژارەکانە خەریکی خواردنی ماکەرۆنە و قوتوون. لێرە ئەنفرە ناڕاستەوخۆ باس لە جیاوازی سێستەمی خواردنی هەژاران و دەوڵەمەندانیش دەکات.

ئەو کەسانەی حەز بە خوێندنەوە و گوێگرتن لە موزیك و بینینی فیلم دەکەن لەخۆگونجان لەگەڵ کەرەنتین لەوانیتر بەتواناترن. بەپێی سۆسیۆلۆژیای پیەر بۆردیۆ(Bourdieu) ش بێت خاوەن شوقە جوانەکانی ناوەندی شار خواردنی تازەی گرانبەها دەخۆن و دەشتوانن لە خانووە لادێیەکانیان بە خۆشی بحەسێنەوە و لەوێش سەرلەنوێ ڕۆمانی"" لە گەڕان بەدوای کاتی بەسەرچوو"" ی مارسێل پرۆست (Proust) بخوێننەوە، ئەمە پەرتووکە خۆشەویستەکەی ئەو بۆرجوازیانەی خۆیان

بۆ ئەریستۆکراتی دەزانن، یان بۆ دەهەمین جار خەریکی بینینی فیلمەکانی گۆدارن (Jean-Luc Godard) و .. هتد. بەم تەنزە ئۆنفرێ گاڵتە بە ژیانی ڕوناکبیری دەوڵەمەندەکان دەکات. کەچی هەژاران لەکاتی کەرەنتینەکە، بە بۆچوونی ئەم فەیلەسوفە، ژیانێکی فرەسەخت، داخراو و سست دەژین.

پەراوێز: تێکڕای لێدوان و نووسینەکانی میشێل ئۆنفرێ کە لەم نووسینە کەڵکی لێوەرگیراوە لەم دوو ئەدرەسەوە وەرگیراون:

http://michel-onfray.over-blog.com/2020/04/michel-onfray-le-professeur-webtv-8.4.2020.html

https://michelonfray.com/

هەروەها لێدوان لەگەڵ ڕۆژنامەی مەغریبی https://lactu24.com/ بەناوی

Notre monde vient de vivre la révélation que nous vivons dans une fin de civilisation

و لێدوانێك لە لەپوان (Le Point) لە 22/03/2020 بەناوی (L’Europe est devenue le nouveau tiers-monde) (ئەوروپا بووەتە جیهانێکی سێهەمی نوێ)